

نشریه علمی پژوهش در ایمنی سلامت و محیط زیست

سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۲: (پیاپی ۴) ۶۱-۷۲

علمی

تحلیلی بر ضرورت تدوین قوانین و مقررات بازدارنده تخریب محیط زیست در

ایران

بابک شکاری^۱، سید علی جوزی^{۲*}، سحر رضایان^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۶

چکیده

پرداختن به موضوع حمایت از محیط زیست، با توجه به سرعت تخریب و تهدید علیه منابع ارزشمند آن، یکی از اولویت‌های مورد بررسی در حوزه حقوق محیط زیست است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف جزء تحقیقات کاربردی و مسئله‌محور و نوع تحقیق، توصیفی و تحلیلی است. هدف از این پژوهش بررسی و ارائه راهکار برای یک مسئله حقوقی و اجتماعی با عنوان ضرورت تدوین قوانین و مقررات بازدارنده تخریب محیط زیست، با بیان معایب و خلأها در این حوزه است. به منظور غنای تحقیق با تهیه پرسش‌نامه‌ای محقق ساخته، نظر کارشناسان متخصص در زمینه قوانین و مقررات بازدارنده و ضمانت‌های حقوقی لازم برای جلوگیری از تخریب محیط زیست نیز استمراج گردیده است یافته‌های تحقیق حاکی است که قوانین و مقررات محیط زیستی به دلایلی از جمله قدیمی و به‌روز نبودن قوانین، نبود قانون کامل و جامع، عدم استفاده کامل از ظرفیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد، عدم جرم‌انگاری برخی از رفتارها و... بازدارندگی لازم را جهت جلوگیری از تخریب محیط زیست ندارد، فلذا ضروری به نظر می‌رسد ملغی کردن قوانین کهنه و ناکارآمد، متناسب نمودن مجازات با جرایم، تخصصی شدن رسیدگی‌ها، استفاده کامل از ظرفیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد، به‌کارگیری ابزار بروز مانند کوادکوپتر جهت نظارت بر عرصه منابع طبیعی، استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس در جرایم سبک، باید مورد توجه مقنن باشد. همچنین جامع و کامل شدن قوانین که منجر به ایجاد سیاست جنایی قضایی هماهنگ و واحد بین محاکم قضایی شود، ضروری است.

کلیدواژه‌ها: محیط زیست، تخریب، توسعه، پیشگیری کیفری و غیر کیفری، بازدارندگی قوانین و مقررات

۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق محیط زیست، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی

۲ استاد تمام گروه محیط زیست، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی (نویسنده مسئول)

۳ دانشیار گروه محیط زیست، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود

۱- مقدمه

کشور ایران به خاطر ظرفیت‌های اقلیمی و موقعیت‌های جغرافیایی خاص، از شرایط ویژه محیط زیستی برخوردار است که بین کشورهای جهان کم‌نظیر است. این در حالی است که در چند دهه اخیر کشور ما متأسفانه شاهد تخریب و نابودی عناصر محیط زیست خود بوده است. با روند فعلی تخریب رو به گسترش در کشور، دور از انتظار نیست که وضعیت محیط زیست در اندک زمان پیشرو با وضعیت غیرقابل برگشتی مواجه بشود. بحران‌های زیست محیطی موجود در صورتی که مدیریت نشده و توازن زیست محیطی کشور احیا نشود، می‌تواند حتی تبدیل به تهدید امنیت ملی شوند [۱]. از طرفی هشدارهای زیست‌محیطی ایران به اندازه‌ای تکان‌دهنده هستند که نظر تحلیل‌گران خارجی را نیز به خود جلب کرده‌اند. مؤسسه صلح آمریکا، المانیتور، دیپلمات، بلومبرگ و هاوس از جمله مؤسساتی هستند که در نشریات خود به این مطلب اشاره کرده و در بعضی موارد خطر آن را برای ایران از دشمنی اسرائیل و غرب بیشتر دانسته‌اند. این در حالی است که برآوردهای کنونی، مخاطرات ناشی از مداخلات خارجی مانند بیوتروریسم را هم نادیده گرفته‌اند. اگرچه ایران برای غلبه بر چالش‌های زیست‌محیطی تدابیری اندیشیده است، اما فاصله با شاخص‌های جهانی بسیار زیاد است. بر اساس آخرین مطالعات خسارات ناشی از تخریب زیست‌محیطی در سال ۲۰۰۲ میلادی، خسارات ایران در دسته‌بندی‌های آب، زمین و جنگل، هوا، پسماند و نقاط ساحلی در مجموع حدود ۸۴۳۰ میلیون دلار برآورد شده است. عدم توجه مسئولان به بخش محیط‌زیست احتمال افزایش این رقم را در سال‌های اخیر بسیار افزایش داده است. این در حالی است که اروپا با اقدامات پیشگیرانه توانسته حدود ۳۰۰ میلیارد یورو در هزینه‌های ناشی از خسارت محیط زیستی خود صرفه جویی کند. متأسفانه در کشور هیچ‌گونه ارزشگذاری اقتصادی برای مباحث زیست‌محیطی انجام نشده است [۲]. جنگل‌زدایی، بیابان‌زایی، شورش خاک‌های حاصل‌خیز، اسیدی شدن آب‌های شیرین، کاهش منابع آب شیرین، فرسایش خاک، افزایش استفاده از سموم و افزایش آلودگی‌های زیست‌محیطی برخی از مشکلاتی است که به دلیل افزایش جمعیت و استفاده نادرست از طبیعت گریبان‌گیر جهان شده است. استفاده مطلوب از محیط‌زیست در کشور می‌تواند ضامن ماندگاری باشد و عدم توجه به آن می‌تواند متضمن مسائلی باشد که مجموعه برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور را با مخاطره روبرو سازد. از اینرو درک درست از نقش عوامل بازدارنده و کاستن از میزان آنها در مقابل تقویت عوامل مشوق می‌تواند به موفقیت در امر حفاظت از محیط‌زیست بیانجامد. بنابراین کشورهای مختلف به منظور جلوگیری از

تخریب محیط‌زیست و موفقیت هرچه بیشتر در جهت حمایت از محیط‌زیست و جلوگیری از انواع آلودگی‌ها و انهدام مظاهر محیط‌زیست، تلاش دارند با توجه به توسعه و پیشرفت صنعت و فناوری و اشکال جدید آلودگی و نیز تجربیاتی که در مراجع قانونی بدست می‌آورند، قوانین و مقررات مترقی و در عین حال موثر و مفید را تصویب و به مورد اجرا بگذارند. تحول و دگرگونی در قوانین زیست‌محیطی کشورها و اصلاح و تکمیل آن‌ها، به عنوان یکی از شاخص‌های پیشرفت کشورها در زمینه حمایت از محیط‌زیست تلقی می‌گردد [۳].

در حقوق کشورهای مختلف، جهت نظارت بر محیط‌زیست قواعد مختلفی پیش‌بینی شده است تا اهرم‌های حمایتی قانونی جهت حمایت از این محیط موجود باشد که این قوانین عمدتاً در سه دسته ی قوانین پیشگیری‌کننده، قواعد حمایتی و قواعد تضمینی دسته‌بندی می‌شوند [۴]. پس، از موثرترین عوامل حفظ منابع ملی و طبیعی و نیز صیانت از محیط‌زیست، وجود قواعد و قوانین و مقرراتی است که بتواند در مقابل هر گونه تعرض و سوء استفاده یا تخریب و آلودگی با تکیه بر مسئولیت‌های حقوقی و شهروندی از این منابع ارزشمند دفاع نماید. طبیعتاً این قواعد و قوانین باید هم نقش بازدارندگی داشته باشند و هم نقش مجازات متخلفان؛ به نحوی که متناسب با اثرات تخلف بتواند در مقابل هر جرمی مجازاتی تعیین کند

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

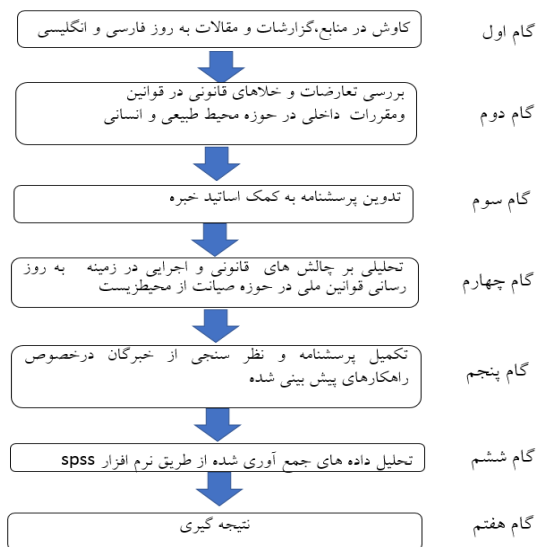
در انتخاب ابزارهای تنظیم حفاظت محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن در حوزه حقوق محیط‌زیست می‌توان این ابزارها را دسته‌بندی کرد. دنتیث ابزارهای مقررات‌گذاری را به دو دسته اجباری و غیراجباری تقسیم کرده است [۹]. بر همین اساس میتوان ابزارهای حفاظت محیط‌زیست را نیز به دو دسته اجباری و غیراجباری تقسیم کرد. ابزارهای اجباری همان رویکرد سنتی دستور و کنترل دولتی هستند؛ درحالی‌که ابزارهای جایگزین یا غیراجباری عمدتاً شامل ابزارهای اقتصادمحور و اجتماع‌محور می‌شوند [۵]. بنابراین لزوم استفاده قانون‌گذار و ضرورت تدوین و توسعه این ابزارها (اجباری، غیراجباری) جهت پیشگیری از تخریب محیط‌زیست با توجه به وضع محیط‌زیست کشور و پیش‌بینی کارشناسان این حوزه امری انکارناپذیر است که در مقاله حاضر به این امر پرداخته شده است اما از نوآوری‌ها و دستاورد‌های پژوهش حاضر این است که به بررسی ضرورت وجود قوانین بازدارنده تخریب محیط‌زیست و معایب و خلأهای موجود با توجه به مصاحبه از متخصصان در حوزه محیط‌زیست (قضات، کارشناسان منابع طبیعی و محیط‌زیست، فارغ‌التحصیلان حقوق محیط‌زیست، وکلا) در پیشگیری و حمایت کیفری و غیرکیفری در سیستم حقوقی و

ابتکار دولت برای تنظیم توسعه اقتصادی و محیط‌زیست، می‌تواند بر رفتار مصرف‌انرژی برای حل یک سری مشکلات انرژی در چین تأثیر بگذارد.

لورانزو سگاتو در پژوهشی با عنوان «جرایم آب در جرایم زیست‌محیطی» بیان می‌کند: علل ریشه‌ای جرایم زیست‌محیطی بسیار متفاوت است، اما عمدتاً به دلیل خطرات کم و سود زیاد در محیطی است که توسط حکومت داری ضعیف و فساد گسترده، حداقل بودجه تخصیص یافته به پلیس و دادستانی، روحیه پایین کارکنان و غیره ایجاد شده است. برخلاف هر جرم دیگری، جرایم زیست‌محیطی با تأثیر آنها بر محیط‌زیست و هزینه‌های آنها برای نسل‌های آینده تشدید می‌شود [۱۱].

۳- روش تحقیق

در این تحقیق نقش قوانین و مقررات بازدارنده تخریب محیط‌زیست و ضرورت تدوین آن در سیستم حقوقی و قضایی کشور ایران بررسی می‌شود. پژوهش حاضر از لحاظ هدف جزء تحقیقات کاربردی، مسئله محور، توصیفی و تحلیلی است برای انجام دادن تحقیق حاضر از هر دو روش کیفی و کمی استفاده شده است. به منظور رسیدن به هدف اصلی تحقیق حاضر، مراحل در نظر گرفته شده است که در شکل (۱) نشان داده شده است.

شکل (۱): مراحل انجام تحقیق

در این مطالعه از روش میدانی (شامل مصاحبه و توزیع پرسش‌نامه) و همچنین روش کتابخانه‌ای (به منظور گردآوری مطالب درباره موضوع تحقیق) استفاده شد. در این تحقیق تلاش گردید با تنظیم یک پرسش‌نامه محقق ساخته از نظرات کارشناسان و فعالان (کارشناسان منابع طبیعی - کارشناسان محیط‌زیست - اعضای هیات علمی دانشگاهها و فعالان زیست‌محیطی و اعضای

قضایی ایران پرداخته می‌شود. در ذیل به برخی از پژوهش‌های نزدیک به این موضوع اشاره می‌شود:

۲-۱- پیشینه داخلی

مسعود فرهادی مقاله‌ای تحت عنوان کاهش تولید پسماند در حقوق محیط‌زیست ایران به انجام رسانده است که محقق در این مقاله به روش توصیفی، تحلیلی و آسیب‌شناسی حقوقی و با هدف شناخت خلاءهای قانونی در کاهش تولید پسماند به بررسی این مساله پرداخته است و با ارایه یک مبنای نظری و ارایه الگویی برای مقررات گذاری برای کاهش تولید پسماند در سه مرحله، سرانجام نتیجه می‌گیرد که سازکارهای مقتضی برای به حداقل رساندن تولید پسماند در قانون مدیریت پسماندها و قوانین مرتبط دیگر ارایه نشده و لازم است تا با اصلاح این قوانین تدابیر مناسب برای الزام، تسهیل و تشویق کاهش تولید پسماند اتخاذ شود [۶].

شیرازیان و همکاران پژوهشی تحت عنوان «نقش ضمانت‌های حقوقی و کیفی در حمایت از فضای سبز خصوصی/شهری» به انجام رساندند، روش تحقیق در این مقاله به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد که نتیجه تحقیق حاکی از آن است که قوانین و ضوابط مرتبط با فضای سبز در ایران، قدیمی و دارای خلاءها و نقدهای بسیاری است. و به نظر می‌رسد در پاره‌ای از موارد نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای حمایتی و همچنین توسعه و حفظ فضای سبز شهری باشد [۷].

مقاله‌ای تحت عنوان «قوانین راجع به محیط‌زیست و مسئولیت ناشی از تخریب محیط‌زیست در ایران» به قلم صدیقی و همکاران [۸] انجام شده است که طبق این پژوهش تضمین حفاظت موثر از محیط‌زیست با همکاری میان سازمانی ممکن است، که قانونگذار می‌تواند آن را انجام دهد. باید صلاحیتهای سازمان حفاظت از محیط‌زیست برای نظارت بر اقدامات نهادهای مختلف از لحاظ محیط‌زیستی بیشتر شود و نقش این سازمان در هماهنگی اداری بین دستگاهی مختلف ارتقا پیدا کند. و نقش و صلاحیت هریک از نهادهای مختلف در زمینه حفاظت محیط‌زیست همراه با ابزارهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و حقوقی مقتضی در قوانین مربوطه باید مشخص شود.

۲-۲- پیشینه خارجی

شین ژائو و همکاران [۱۰] در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش مقررات زیست‌محیطی در امنیت انرژی» بیان می‌کنند: مقررات زیست‌محیطی ابزار مهمی برای ترویج اقتصاد سبز ملی یا منطقه‌ای است. در سال‌های اخیر، چین مجموعه‌ای از قوانین و مقررات مانند "قانون حفاظت از محیط‌زیست" و "قانون حفاظت از انرژی" را ابلاغ کرده است که حفاظت از محیط‌زیست و امنیت انرژی را به سطح قانونی ارتقا داده است. مقررات زیست‌محیطی، به عنوان

۴- نتایج و بحث

از آنجاکه رکن اصلی این تحقیق از طریق یک پرسشنامه محقق ساخته است بدین منظور با استفاده از معیار ارائه شده در جدول کرجسی مورگان، به سازمان محیط زیست، کانون وکلای دادگستری سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور، اساتید مرتبط با رشته حقوق محیط زیست، دادگاهها، سازمانهای مردم نهاد محیط زیستی مراجعه شد و نظر کارشناسان و اساتید استعلام گردید که ذیل شرح و تفصیل آن آمده است.

جنسیت آزمودنیها

داده‌های جدول ۱، توزیع افراد نمونه آماری پاسخ دهنده به سوال های پرسشنامه ها را به تفکیک جنسیت نشان می دهد. ملاحظه می شود که بیشترین افراد نمونه ی آماری را مردها با فراوانی ۱۹، معادل ۷۳/۸ درصد تشکیل می دهد

جدول (۱): توزیع فراوانی افراد نمونه آماری به تفکیک جنس

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
مرد	۱۹	۷۳/۸	۷۳/۸
زن	۶	۲۶/۳	۱۰۰/۰
کل	۲۵	۱۰۰	

سن آزمودنیها

داده‌های جدول ۲، توزیع افراد نمونه آماری پاسخ دهنده به سوال های پرسشنامه ها را به تفکیک میزان سن نشان می دهد. ملاحظه می شود که بیشترین افراد نمونه ی آماری با سن بیش از ۳۵ با فراوانی ۱۳، معادل ۵۳/۷۵ درصد تشکیل می دهد

جدول (۲): توزیع فراوانی افراد نمونه آماری به تفکیک سن

سن	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
کمتر از ۲۵ سال	۰	۰	۱۰۰
۲۵ تا ۳۰	۰	۰	۱۰۰
۳۰ تا ۳۵	۱۲	۴۶/۳۵	۴۶/۳
بیش از ۳۵	۱۳	۵۳/۷۵	۱۰۰/۰
جمع کل	۲۵	۱۰۰	

ماخذ: یافته‌های پژوهش

مقطع تحصیلی آزمودنیها

داده‌های جدول ۳، توزیع افراد نمونه آماری پاسخ دهنده به سوال های پرسشنامه ها را به تفکیک مدرک تحصیلی به تصویر می کشد. ملاحظه می شود که بیشترین افراد نمونه ی آماری با مدرک

سازمانهای مردم نهاد زیست محیطی کشور) نیز استفاده شود که بدین منظور از یک پرسشنامه بسته چهار گزینه ای استفاده شد. برای تنظیم و طراحی پرسشنامه مورد نظر با مطالعه مقاله ها و کتاب های مرتبط در زمینه حقوق محیط زیست و جرایم زیست محیطی استفاده شده است. روایی پرسشنامه با روش اعتبار صوری توسط متخصصان این حوزه مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور با استفاده از آرای خبرگان (۱۵ نفر) سوالات مورد بازبینی و اصلاح قرار گرفت (به شکل رفت و برگشتی) تا در ادامه توسط کارشناسان (جامعه آماری تحقیق) مورد ارزیابی قرار گیرد. خبرگان در این تحقیق، شامل مدیران سابق و فعلی دفتر حقوقی سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور بودند که در دسترس بودند تمامی این افراد دارای حداقل ۱۵ سال سابقه کار تخصصی بوده و در این زمینه به عنوان یک مرجع تخصصی شناخته می شوند. بنابراین روایی مصاحبه با روش اعتبار صوری توسط متخصصان این حوزه تأیید و سوالات مصاحبه مطابق با هدف پژوهش سنجش شد سپس همچنانکه در ادامه نیز تأکید خواهد شد با استفاده از جدول کرجسی مورگان از نظرات کارشناسان چهارگروه (کارشناسان منابع طبیعی - کارشناسان محیط زیست - اعضای هیات علمی دانشگاهها و فعالان زیست محیطی و اعضای سازمانهای مردم نهاد زیست محیطی کشور) که دارای مدارک تحصیلی کارشناسی ارشد و یا دکتری تخصصی بودند بعنوان جامعه برگزیدگان استفاده گردید. در شیوه نمونه گیری محقق ناگزیر است تحقیق خود را به روی بخشی از جامعه آماری انجام دهد و نتیجه نهایی این بررسی را به تمام جامعه آماری تعمیم دهد. به همین منظور با استفاده از روش کرجسی مورگان تعداد ۲۵ نفر از این افراد که در حوزه حفاظت از محیط زیست فعالیت داشته اند بهره گیری شده و نتایج آن همراه با تحلیل منضم به ارائه نمودار آمده است. در خصوص پایایی در پژوهش کیفی می توان گفت که اگر با در نظر گرفتن نگرش نظری مشابه همان محقق قبلی و تعقیب کلی گردآوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل، در چند زمان مختلف در یک جمعیت از آن استفاده کنیم در نتیجه به دست آمده اختلاف چندانی مشاهده نمی کنیم. در پژوهش حاضر از روش آلفای کرونباخ برای پایایی پرسشنامه استفاده شده است. به این صورت که ابتدا پرسشنامه بین ۲۵ نفر توزیع گردید سپس داده‌های جمع آوری شده مورد آزمون قرار گرفتند میزان میانگین آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق به طور کل برابر ۰/۹۷ به دست آورد. با توجه به آن که معمولاً قابلیت اعتماد فراتر از ۰/۷۷ مطلوب است لذا می توان گفت که این آزمون از قابلیت اعتماد بسیار بالایی برخوردار است داده‌های پرسشنامه با استفاده از نرم افزار SPSS۲۷ تحلیل گردیدند.

بازدارندگی از تخریب محیط زیست را دارند، عنوان نمودند که قوانین و مقررات کشور ایران قدرت بازدارندگی از تخریب محیط زیست را ندارند. آنچه که در عمل نیز مشاهده می شود این را نشان می دهد که قوانین ما از قدرت لازم جهت حفاظت از محیط زیست برخوردار نیست، چرا که یک قانون در جامعه زمانی کارآمد و موفق است که به هدف مهم خود در جامعه که در این جا جلوگیری از تخریب یا کاهش تخریب محیط زیست است، برسد در حالی که طبق آمار که هر ساله منتشر می شود ما شاهد افزایش تخریب محیط زیست و به تبع آن بحران های زیست محیطی هستیم. در نا کار آمدی قوانین و عدم بازدارندگی قوانین محیط زیست از تخریب محیط زیست می توان به دلایل متعدداشاره کرد از جمله:

- ✦ خلا و نقص در قوانین
- ✦ ضعف در اجرای قوانین
- ✦ تورم قوانین محیط زیست
- ✦ عدم آشنایی قضات با مسائل محیط زیست
- ✦ عدم نظارت لازم

جدول (۵): بررسی قدرت قوانین و مقررات فعلی در بازدارندگی از تخریب محیط زیست

	فقط در حوزه محیط زیست انسانی	فقط در حوزه محیط زیست انسانی	بله	خیر
فراوانی	۳	۰	۱۷	۵
درصد فراوانی	۱۲٪	۰	۶۸٪	۲۰٪

ماخذ: یافته های پژوهش

سوال شماره ۲: نقش سازمان های مردم نهاد در جلوگیری از تخریب محیط زیست با توجه به قوانین فعلی تا چه اندازه ای است؟

سازمان های مردم نهاد نقش کمتری را در قوانین فعلی محیط زیستی بر عهده دارند و این قوانین حمایت های لازم را از سازمان های مردم نهاد، جهت جلوگیری از تخریب محیط زیست و حفاظت از محیط زیست را تامین ننموده است (جدول ۶). اکثر کارشناسان و فعالان مرتبط با محیط زیست بر این باورند که نقش سازمان های مردم نهاد کم است. بنابراین صرف پیش بینی حضور سازمان های غیردولتی در فرایند کیفی در نظام حقوقی ایران کافی نبوده و ضروری است برای این نهادها همانند بسیاری از کشورها حق حضور به عنوان شاکی قائل گردید. در واقع قانون گذار باید

تحصیلی کارشناسی ارشد با فراوانی ۲۰، معادل ۷۶/۲۵ درصد تشکیل می دهد

جدول (۳): توزیع فراوانی افراد نمونه آماری به تفکیک مدرک

مقطع تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
کاردانی	۰	۰	۱۰۰
کارشناسی	۰	۰	۱۰۰
کارشناسی ارشد	۲۰	۷۶،۳	۷۶،۳
دکتری	۵	۲۳،۸	۱۰۰،۰
جمع کل	۲۵	۱۰۰	

ماخذ: یافته های پژوهش

شغل یا سمت آزمودنی ها

داده های جدول ۴، توزیع افراد نمونه آماری پاسخ دهنده به سوال های پرسش نامه ها را به تفکیک شغل تصویر می کشد. ملاحظه می شود که بیشترین افراد نمونه ی آماری شاغل در سازمان محیط زیست با فراوانی ۹، معادل ۳۰٪ درصد تشکیل می دهد.

جدول (۴): توزیع فراوانی افراد نمونه آماری شغل یا سمت

آزمودنی ها

شغل	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
سازمان محیط زیست	۹	۳۰،۰	۳۰،۰
منابع طبیعی	۶	۲۰،۰	۵۰،۰
استاد دانشگاه	۳	۱۵،۰	۶۵،۰
سمن ها	۴	۲۱،۳	۹۵،۰
قاضی	۲	۸،۸	۷۳،۸
دانشجو	۱	۵،۰	۱۰۰،۰

ماخذ: یافته های پژوهش

۴-۱- تحلیل نتایج پرسش نامه از کارشناسان و فعالان حوزه محیط زیست در زمینه توسعه قوانین و مقررات بازدارنده تخریب محیط زیست»

سوال شماره ۱: قوانین فعلی ایران در خصوص محیط زیست قدرت بازدارندگی از تخریب محیط زیست را دارند؟

طبق جدول ۵، اکثریت جامعه مورد مطالعه ما در پاسخ به این سوال که قوانین فعلی ایران در خصوص محیط زیست قدرت

سازمان‌های مردم‌نهاد در جلوگیری از تخریب محیط‌زیست بسیار بالاست. بنابراین لازم است سمن‌ها در قوانین ایران نیز از حقوق گسترده‌ای شامل حق اعلام جرم، معرفی نماینده جهت حضور در دادسرا، دادگاه و دریافت احضارنامه، اظهارنظر، اقامه دلیل و اعتراض به رأی صادره برخوردارباشند. اما متأسفانه در قوانین ما، مداخله آنها به اعلام جرم و مشارکت محدود گشته است. (جدول ۷)

دول (۷): توانایی سازمان‌های مردم‌نهاد در جلوگیری از تخریب

محیط‌زیست

	زیاد	کم	بسیار زیاد	بسیار کم
فراوانی	۸	۳	۱۴	۰
درصد فراوانی	٪۳۲	٪۱۲	٪۵۶	۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

سوال شماره ۵: آیا بین جرایم و مجازات موجود در قوانین فعلی محیط زیستی تناسب با دارنده وجود دارد؟

به منظور وصول به اهداف حقوق محیط‌زیست باید پاسخ‌هایی که در زمینه تخریب محیط‌زیست و هم چنین جرایم محیط زیستی گرفته می‌شود مناسب و با دارنده باشد بدیهی است چنانچه با دقت لازم ضمانت اجرای لازمی پیش بینی نگردد، حقوق محیط‌زیست در وصول به اهداف خود ناکام باقی می‌ماند. متأسفانه در عمل مشاهده می‌شود که قوانین محیط‌زیست به دلیل عدم تناسب بین مجازات با جرم از با دارندگی کافی برخوردار نیستند و این به معنای عدم توفیق ضمانت‌های اجرای پیش بینی شده در قوانین می‌باشد. لازمه ایجاد با دارندگی این است که حداقل اشخاص مرتکب جرم، دوباره مرتکب جرم نشوند و سایر تابعان حقوق کیفری نیز با توجه به نوع کیفر انتخاب شده، ارتکاب جرم را به عنوان ابزاری برای نیل به اهداف خود انتخاب نکنند. کارشناسان حوزه محیط‌زیست طبق جدول ۸، معتقدند که بین مجازات و جرایم پیش بینی شده در قوانین تناسب با دارنده وجود ندارد.

جدول (۸): تناسب بین جرایم و مجازات

	زیاد	کم	بسیار زیاد	بسیار کم
فراوانی	۸	۳	۱۴	۰
درصد فراوانی	٪۳۲	٪۱۲	٪۵۶	۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

سوال شماره ۶: وجود قاضی متخصص محیط‌زیست تا چه

حدی می‌تواند منافع محیط‌زیست را تامین کند؟

در اذهان قضات و ضابطان دادگستری، ارزشهای زیست‌محیطی، چندان مهم و چشمگیر جلوه نمی‌کند و این به دلیل عدم آشنایی

نقش پررنگ تری در زمینه اعلام جرم و دخالت در فرایند دادرسی‌های کیفری و حقوقی به سمن‌ها اعطا نماید.

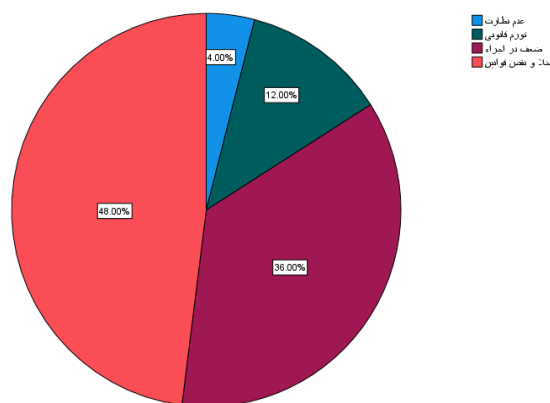
جدول (۶): نقش سازمان‌های مردم‌نهاد با توجه به قوانین فعلی

	زیاد	بسیار زیاد	کم	بسیار کم
فراوانی	۲	۱۵	۰	۸
درصد فراوانی	٪۸	٪۶۰	۶۸۰	٪۳۲

ماخذ: یافته‌های پژوهش

سوال شماره ۳: کدام یک از علل زیر در ناکارآمدی سیستم جنایی قضایی در حوزه حفاظت از محیط‌زیست بیشترین اثر را دارد؟

با توجه به داده‌های بدست آمده حدود ٪۴۸ از کارشناسان و فعالان مرتبط محیط‌زیست، علل ناکارآمدی سیستم جنایی قضایی را، خلأ و نقص در قوانین می‌دانند. حدود ٪۳۶ ضعف در اجرا را مسبب ناکارآمدی سیستم جنایی قضایی، حدود ٪۱۲ تورم قانونی و حدود ٪۴ عدم نظارت را موجب ناکارآمدی سیستم جنایی قضایی در حوزه حفاظت از محیط‌زیست می‌دانند. (شکل ۲).

شکل (۲): علل ناکارآمدی سیستم جنایی قضایی در حوزه حفاظت محیط‌زیست

سوال شماره ۴: سازمان‌های مردم‌نهاد تا چه اندازه ای می‌توانند در راستای محافظت از محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن موثر واقع شوند؟

سمن‌ها در حفاظت و حمایت از محیط‌زیست نقش موثری را دارند. سازمان‌های غیر دولتی می‌توانند نقش پیشگیرانه رابه خوبی ایفا نمایند آنها با همکاری نهادها و مراکز آموزشی مانند مدرسه و دانشگاه‌ها و با همکاری قوه قضائیه و با حساس کردن موضوع محیط‌زیست در افکار عمومی و تبلیغات و اطلاع رسانی نقش بسزایی در حمایت و حفاظت از محیط‌زیست دارند. نظر کارشناسان در جدول ۸ نشان می‌دهد که از دید کارشناسان نیز توانایی

اصلاحات و بازنگری‌ها دقیقاً با استفاده از دیدگاه‌های کارشناسان و صاحب‌نظران این حوزه صورت گیرد در این زمینه می‌توان به جای استفاده از مجازات نقدی ثابت، از مجازات نقدی نسبی به چند برابر ارزش مال حاصل از ارتکاب جرم مثلاً ۴ برابر سود حاصله از ارتکاب جرم استفاده کرد یا به جای این که هر سه سال یکبار مجازات نقدی تعدیل شود این کار سالانه با توجه به وضعیت اقتصادی و اجتماعی جامعه صورت گیرد. جدول زیر تصویر نظرات کارشناسان جامعه آماری را به تصویر می‌کشد که به عقیده اکثر آنها مجازات نقدی از بازدارندگی لازمی برخوردار نیست. (جدول ۱۰)

جدول (۱۰): اثر بازدارندگی مجازات نقدی در قوانین فعلی

	زیاد	کم	بسیار زیاد	بسیار کم
فراوانی	۵	۱۳	۰	۷
درصد فراوانی	۲۰٪	۵۲٪	۰	۲۸٪

ماخذ: یافته‌های پژوهش

سوال شماره ۸: در کدام یک از حوزه‌های اصلی حقوق

محیط‌زیست خلا یا بیشترین خلا قانونی را داریم؟

وضعیت ایران از منظر شاخص‌های زیست‌محیطی بین‌المللی (هر دو سال یکبار در اجلاس جهانی اقتصاد در داووس با همکاری دانشگاه ییل و کلمبیا منتشر میشود) نشان می‌دهد که ایران در رده کشورهای با عملکرد ضعیف محیط‌زیستی قرار دارد. یکی از بدترین رتبه‌های ایران در این شاخص مربوط به تنوع زیستی است، موضوعی که هر از گاهی خبر از شرایط ناگوار آن در ایران هم شنیده میشود. در این بخش رتبه ایران از کشورهای مثل عربستان سعودی، قطر، عراق، نیجریه، کنیا، مصر هم ضعیف‌تر است و کشور با امتیاز ۳۸/۴ در رتبه ۱۳۷ قرار دارد. علاوه بر این، معیاری به نامتصفیه فاضلاب در این شاخص قرار دارد که ایران در رتبه ۸۷ آن قرار دارد و پایین‌ترین نمره شاخص‌های زیست‌محیطی کشور هم نمره ۳/۷ مربوط به این بخش است. در این جدول بدترین عملکرد مربوط به شاخص در معرض قرار گرفتن با سرب با رتبه ۱۶۴ است که بیانگر لزوم توجه بیشتر به این آلاینده در کشور است. طی ۱۰ سال اخیر شاخص از دست دادن تالابها بیشترین درصد کاهش را شاهد بوده است که بیانگر عملکرد نامناسب زیست‌محیطی در این حوزه است [۱۲]. بنابراین می‌توان گفت که ایران در بسیاری از زمینه‌های محیط‌زیستی دچار مشکلاتی است و در بسیاری از این زمینه‌ها یا قوانین مان بروز نیست و یا خلأ قانونی داریم. هم‌چنین نتایج بدست آمده از جامعه آماری (شکل ۳) بیانگر این نکته است که در زمینه‌ی پسماندها و محیط‌زیست طبیعی و تنوع زیستی به ترتیب با بیشتر خلأ قانونی روبرو هستیم بنابراین

بیشتر آن‌ها با مسائل حقوق محیط‌زیست و ارزش‌های زیست‌محیطی می‌باشد. بنابراین با توجه به اینکه این جرایم اغلب پیچیده، تخصصی، و فنی هستند و هم‌چنین از آنجایی که در نظام آموزشی ما در دانشگاه‌ها به مسائل حقوق محیط‌زیست کمتر پرداخته می‌شود به طوری که فارغ‌التحصیلان رشته حقوق تنها دو واحد آن هم به صورت اختیاری در طول تحصیل خود با مسائل حقوق محیط‌زیست آشنا می‌شوند، فلذا ضروری است که دوره آموزش‌های کوتاه مدت و بلند مدت برای قضات و هم‌چنین ضابطان دادگستری بر گزار شود، سیاست جنایی قضایی کشور نیز همگام با سایر زمینه‌ها در این حوزه رشد کند. بنابراین یکی از خلأهای موجود در قوانین محیط‌زیستی ما عدم نهاد متمرکز که در آن افراد متخصص به دعاوی زیست‌محیطی رسیدگی نمایند، می‌باشد. وجود قاضی متخصص و آشنا به مسائل محیط‌زیست تاثیر بسزایی در تامین منافع محیط‌زیست دارد چرا که اختلافات زیست‌محیطی نیاز به اقدام متناسب و سریع دارد، که با سرعت پایین حاکم بر دادگاه‌های عمومی سازگار نیست، زیرا تشریفات اداری، مانعی برای حفاظت مؤثر از محیط‌زیست و تحقق توسعه پایدار هستند. طبق نظر سنجی از کارشناسان خبره و آشنا به مسائل حقوق محیط‌زیست، وجود قاضی متخصص و آشنا به مسائل محیط‌زیست جهت تامین منافع محیط‌زیست یکی از ضروریات حوزه محیط‌زیست می‌باشد. (جدول ۹)

جدول (۹): وجود قاضی متخصص برای تامین منافع محیط‌زیستی

	زیاد	کم	بسیار زیاد	بسیار کم
فراوانی	۷	۲	۱۶	۰
درصد فراوانی	۲۸٪	۸٪	۶۴٪	۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش

سوال شماره ۷: مجازات‌های نقدی در قوانین فعلی تا چه

حدی اثر بازدارندگی را دارد؟

در قوانین حوزه محیط‌زیست مجازات نقدی پیش‌بینی شده فاقد اوصاف لازم و مناسب جهت تأثیرگذاری می‌باشد. ایرادی که به قانون‌گذار در این حوزه وارد است آنکه اکثر قوانین با توجه به قدیمی بودن توان مقابله با جرایم محیط‌زیست را ندارند در نتیجه مجازاتی هم که پیش‌بینی شده است چون با واقعیت‌های جامعه مطابقت ندارد بازدارندگی لازم را ایجاد نمی‌کند چرا که در بسیاری از موارد مرتکبان این گونه از جرائم با محاسبه سود و زیان، بدون هیچ‌گونه واکنش و هراسی مرتکب این جرائم شده و حتی پس از دستگیری و اجرای مجازات به لحاظ ناچیز بودن جریمه، دوباره مرتکب جرائم می‌شوند در حالی که از جمله اهداف مجازات عدم تکرار جرم توسط مرتکب می‌باشد بنابراین لازم است در این زمینه

بازدارندگی جرایم محیط‌زیست میدانند.

جدول (۱۱): تاثیر دوره های آموزشی محیط زیستی برای مجرمان جهت بازدارندگی از تکرار جرم

	زیاد	کم	بسیار زیاد	بسیار کم
فراوانی	۱۴	۸	۳	۰
درصد فراوانی	۵۶٪	۳۲٪	۱۲٪	۰

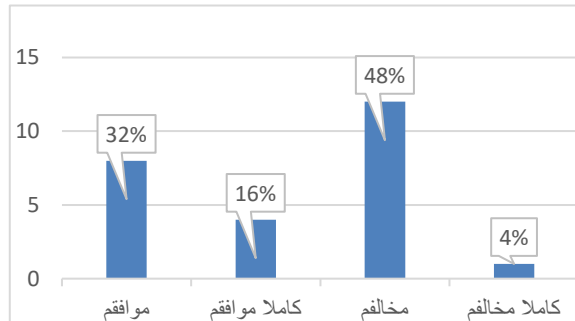
ماخذ: یافته‌های پژوهش

سوال شماره ۱۰: نقش ضمانت اجراهای اجتماعی مانند پاکسازی محیط آلوده شده در پیشگیری از

خسارت به محیط‌زیست به چه میزان است؟

طبق پاسخ های داده شده از سوی کارشناسان حوزه حقوق محیط‌زیست، ضمانت اجراهای اجتماعی در پیشگیری از تخریب محیط‌زیست موثر نبوده است بنابراین می توان گفت که در ایران نهادینه نشده است (شکل ۴).

شکل (۴): نقش ضمانت اجراهای اجتماعی در پیشگیری از خسارت به محیط‌زیست (ماخذ: یافته‌های پژوهش)

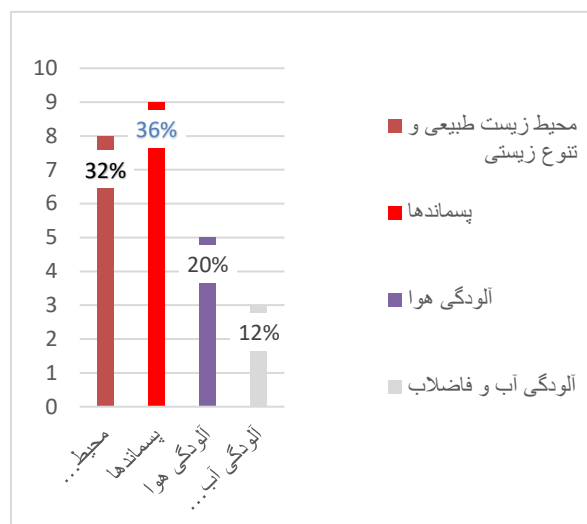
سوال شماره ۱۱: در قوانین محیط زیستی ما حمایت های لازم از محیط بانان جهت جلوگیری از تخریب منابع طبیعی وجود ندارد.

اکثر پاسخ دهنده گان براساس جدول ۱۲، معتقدند که در قوانین ما حمایت های لازم از محیط بانان صورت نگرفته است. تعداد محیط بانان در کشور با وجود مسئولیت های فراوانی، کافی نیست. محیط بانان هموار با خطرهای زیادی مانند درگیری مسلحانه، زندگی در مناطق بیابانی، کوهستانی، مواجهه با تله های انفجاری و آتش سر و کار دارند. بنابراین، حمایت از آن ها باید در اولویت برنامه های اصلی دولت و مجلس قرار گیرد.

جدول (۱۲): عدم حمایت از محیط بانان در قوانین فعلی

	موافقم	کاملاً موافقم	مخالفم	کاملاً مخالفم
فراوانی	۱۴	۶	۴	۱

ضروری است با استفاده از دیدگاه های تخصصی و علمی کارشناسان این حوزه، تصویب به موقع قوانین مرتبط و بهنگام کردن قوانین، ضمانت اجرایی مناسب به همراه آسیب شناسی قضایا با رعایت اصل پیشگیری، به اجرای مطلوب سیاست های محیط زیستی در این حوزه ها اقدام کرد.

شکل (۳): بیشترین خلأقانونی در محیط‌زیست (ماخذ: یافته‌های پژوهش)

سوال شماره ۹: الزام مرتکبان جرایم زیست‌محیطی به گذراندن دوره های آموزشی محیط زیستی با حضور متخصصان علوم رفتاری و زیست‌محیطی تا چه اندازه ای می تواند از ارتکاب دوباره این جرایم توسط این مجرمان بازدارندگی ایجاد کند؟

ترویج و آموزش محیط‌زیست نقشی مهم واساسی را در حفاظت اصولی از محیط‌زیست دارد، برای تحقق پایداری در توسعه و حفظ محیط‌زیست، ما به اخلاق زیست‌محیطی نیازمندیم. اخلاقی که ارتباطات پیچیده و در حال تغییر بین انسان و طبیعت را شناسایی کرده و با حساسیت به آن پاسخ دهد گفتنی است یکی از موانع عمده که بر سر راه حمایت مؤثر از محیط‌زیست وجود دارد، عدم درک و آگاهی ناقصان حقوق محیط‌زیست نسبت به تبعات رفتار خویش و ارزش هایی است که به مناسبت رفتار آنها مورد خدشه قرار می گیرد؛ لذا اتخاذ اقداماتی نظیر الزام مرتکبان جرائم زیست‌محیطی به گذراندن دوره های آموزشی محیط‌زیست که با حضور متخصصان علوم رفتاری و زیست‌محیطی برگزار می شود، می تواند گامی مؤثر در ارتقای آگاهی مجرمان، افزایش حس مسئولیت پذیری، ایجاد حس شرمساری بازگرداننده و در نتیجه بازدارندگی نسبت به تکرار جرائم توسط این مجرمان باشد. اکثر کارشناسان طبق جدول (شماره ۱۱) برگزاری دوره های آموزشی محیط زیستی برای مجرمان را گامی مؤثر در پیشگیری و

درصد	%۵۶	%۲۴	%۱۶	%۴
فراوانی				

ماخذ: یافته‌های پژوهش

محیط‌زیست نمایان شد که در نهایت نتایج حاصل شده از این پژوهش بیان می‌گردد. مشکلاتی از قبیل نواقص و ابهامات قانونی، عدم تناسب جرم با مجازات، اطلاع دادرسی‌های پرونده‌ای مطروحه در مراجع قضایی، نبود ضمانت اجرای مطلوب، عدم برخورد به موقع با متجاوزین به طبیعت، قوانین تسهیل‌کننده و تحریک‌کننده تصرف غیرقانونی اراضی ملی و هم‌چنین تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و باغات، عدم پیش‌بینی شعب تخصص و ویژه برای رسیدگی به جرایم محیط‌زیستی در قوانین، موجب افزایش جرایم و به تبع آن تخریب محیط‌زیست را بوجود آورده است از جمله ابهامات و نواقصی در زمینه قوانین زمین‌خواری و کوه‌خواری و اخیراً چشمه‌خواری وجود دارد. برای مثال در زمینه زمین‌خواری مطابق ماده (۶۹۰) قانون مجازات اسلامی، از ضمانت اجرای بسیار ناچیز برخوردار بوده که این کوتاهی دوره و کم بودن مجازات نمی‌تواند بازدارندگی لازم را برای جلوگیری از این جرم ایجاد نماید. علاوه تعدد و کثرت قوانین پراکندگی قوانین و عدم انسجام آنها، قضات را سر در گم و موجب آراء متناقض و بدون رویه مشخص کرده است بنابراین ضروری است کلیه مقررات زیست‌محیطی اعم از کیفری و غیر کیفری در قالب یک مجموعه قوانین مشخص و منسجم در ذیل قانون جامع حمایت از محیط‌زیست تنظیم شده باشد. همچنین قدیمی بودن اکثر قوانین مربوط به محیط‌زیست، موجب شده که با واقعیت‌های جامعه مطابقت نداشته باشد برای مثال در برخی از قوانین محیط‌زیستی میزان جریمه‌های نقدی که برای جرایم محیط‌زیستی مشخص شده بسیار ناچیز بوده و لازم است مورد تجدیدنظر قرار گیرد. اشتباه در قانون‌گذاری از جمله مواردی می‌باشد که باعث تسهیل و افزایش تخریب محیط‌زیست شده است در این زمینه می‌توان به قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ اشاره کرد براساس این قانون رسیدگی به جرائم قاچاق و حمل چوب و مشتقات آن مانند زغال، از محاکم قضایی سلب شد و فقط قاچاق کالاهای ممنوعه در محاکم دادگستری رسیدگی می‌شود. و این راه را برای قاچاقچیان چوب و زغال آسان کرده است. در واقع با این کار قانون‌گذار، قاچاق چوب و زغال جنگلی جرم شناخته نمی‌شود و قاچاقچیان می‌توانند با پرداخت جریمه نقدی از حبس و مجازات اشد رهاشده شوند و باعث می‌شود که از شدت بازدارندگی جرم کاسته شود بنابراین برای حمایت جدی از محیط‌زیست، اصلاح قانون توسط قانونگذار و برگرداندن صلاحیت رسیدگی به این گونه جرائم به مراجع قضایی ضروری به نظر می‌رسد.

در مدیریت بحران‌های زیست‌محیطی و مقابله با آنها، عوامل مختلفی دخیل هستند از جدیت در اعمال قانون و سازوکارهای حقوقی و قضایی و ضمانت اجرای مؤثر، برخورداری از قوانین همسو با زمان تا نگرش عمومی نسبت به محیط‌زیست، دخالت جامعه مدنی و

سوال شماره ۱۲: بسیاری از افرادی که مرتکب تخریب محیط‌زیست می‌شود از قوانین این حوزه اطلاع کافی ندارند.

این سوال جهت ارزیابی آگاهی مردم از قوانین محیط‌زیستی در خصوص تخریب محیط‌زیست صورت گرفته که از نتایج به دست آمده از جامعه آماری براساس جدول ۱۳، ۶۳،۶۴ درصد مخالف تخریب محیط‌زیست به دلیل عدم آگاهی از قوانین محیط‌زیستی و حدود ۳۷ درصد موافق این نکته هستند که عدم آگاهی از قوانین محیط‌زیستی در تخریب محیط‌زیست نقش دارد.

جدول (۱۳): تخریب محیط‌زیست به دلیل عدم آگاهی از قوانین

	موافقم	کاملاً موافقم	مخالفم	کاملاً مخالفم
فراوانی	۷	۳	۱۵	۰
درصد	%۲۸	%۱۲	%۶۰	۰
فراوانی				

ماخذ: یافته‌های پژوهش

سوال شماره ۱۳: برخی از افرادی که مرتکب جرائم محیط‌زیستی می‌شوند از پیامدهای زیست‌محیطی اقداماتشان بی‌اطلاع هستند؟

شاید در اکثر جرایم محیط‌زیست نمی‌توان گفت که مرتکب جرم زیستی از پیامدهای کاری که انجام می‌دهد آگاه نیست در این زمینه اکثر جامعه آماری معتقدند که مرتکبان جرایم محیط‌زیستی از پیامدهای عملکردشان بر محیط‌زیست آگاه هستند (شکل ۵).

شکل (۵): عدم اطلاع مرتکبان جرایم محیط‌زیستی از پیامدهای

عملکردشان بر محیط‌زیست (ماخذ: یافته‌های پژوهش)

۵- نتیجه گیری

آنچه در این تحقیق بیشتر مورد توجه قرار گرفته است بررسی توسعه قوانین و مقررات بازدارنده تخریب محیط‌زیست، هم از جنبه حقوقی و هم از جنبه کیفری می‌باشد. ولی در تحقیقات قبلی هر کدام یکی از جنبه‌های قوانین و مقررات را به صورت تخصصی و خاص بررسی کرده‌اند. لیکن در این پژوهش به بحث ضرورت پیشگیری به صورت تخصصی و به بررسی آسیب شناسی قوانین و مقررات محیط‌زیست به صورت کلی پرداخته شده است. با توجه به پرسش نامه، خلأها و معایبی در حوزه حفاظت و حمایت از

جرایم زیست‌محیطی باشد، از پراکندگی قوانین محیط زیستی جلوگیری شود.

۳- اصلاح ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری (اعطای سمت به شهروندان و به ویژه سازمانهای غیردولتی، در طرح دعاوی محیط زیستی که از جلوه های تحقق دموکراسی محیط زیستی و یکی از کارآمدترین شیوه های مشارکت مردمی در سطوح مختلف تصمیم گیری و اجرای کارآمد حقوق محیط زیست و تحقق محیط زیست سالم است). بنابراین پیشنهاد می گردد با توسعه نهادهای نظارتی محیط زیستی و تشویقات در حوزه سازمانهای مردم نهاد و قانون گذاری پیرامون ارتقای سازمانهای مردم نهاد محیط زیستی گام بلند تر در راستای حفظ و توسعه محیط زیست بردارد.

۴- مدیریت یکپارچه مسائل محیط زیستی

۵- اعطای شخصیت حقوقی به عناصر طبیعی محیط زیست و تعیین قیم و نماینده قانونی جهت اقامه دعاوی از سوی عناصر طبیعی

۶- تخصصی کردن مراجع رسیدگی به دعاوی محیط زیستی (استفاده از افراد متخصص و آموزش دیده، و آشنا به مسائل محیط زیستی در مراجع رسیدگی)

۷- طراحی ضمانت اجرای مطلوب (در زمینه بکارگیری نوع مجازاتها در جرائم علیه محیط زیست، بهتر است در کنار مجازاتهای معمول توجه بیشتری به اقدامات تامینی و تربیتی (مجازاتهای جایگزین حبس) در جهت حفظ و اعاده محیط زیست گردد).

۸- ایجاد و تقویت نهادهای نظارتی مدرن و پیشرفته، که با پایش فعالیت های خطرناک زیست محیطی و جمع آوری اطلاعات مربوط و گزارش جرایم زیست محیطی به مقامات قضایی، حقوق کیفری را در رسیدن به اهدافش در این حوزه کمک کنند. (با توجه به گستردگی منابع طبیعی، استفاده از وسایل هوایی مانند کواد کوپتر در حوزه مسایل محیط زیستی و گزارش فعالیت مخرب به نهادهای مربوطه، می توان از تخریب طبیعت جلوگیری کرد)

۹- اختصاص دروس حقوق محیط زیست به صورت الزامی برای رشته های مرتبط با محیط زیست

۱۰- فرهنگ سازی و توجه به آموزش مسائل محیط زیستی و به تبع آن تغییر نگاه انسان ها به محیط زیست، از بزرگترین تکالیفی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

۱۱- با توجه به تحولات و رشد صنایع و دگرگونی و بروز انواع آلودگی ها، ضروری است قوانین و مقررات زیست محیطی مختلفی

مانند آن در واقع برخورد با پدیده بزهکاری با سلاح کیفر همیشه موفقیت آمیز نبود و باید تدابیر و راهبردهای دیگری را نیز به کار برد. بنابراین می طلبد در کنار استفاده از پیشگیری کیفری به پیشگیری غیر کیفری (اجتماعی، وضعی) توجه نمود. نکته دیگر عدم استفاده از توانایی ها و ظرفیت های سازمان های مردم نهاد می باشد. در حالی که سازمان های مردم نهاد با توجه به این که بیشتر با مشکلات محیط زیست در ارتباط اند، می تواند در پیشگیری از بسیاری از جرایم موثر باشند. آنها می توانند با حساس کردن موضع حفاظت از محیط زیست در افکار عمومی و تبلیغات و اطلاع رسانی، نقش بسزایی در حمایت و حفاظت از محیط زیست می تواند ایفا نماید. متأسفانه قانون گذار توجهی به ظرفیت های سازمان های مردم نهاد در پیشگیری از تخریب محیط زیست نداشته است طبق ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری نیز مشاهده می شود که سازمان های مردم نهاد از اثر گذاری کافی جهت جلوگیری از تخریب محیط زیست برخوردار نیست. چرا که صرف پیش بینی حضور سازمانهای غیردولتی در فرایند کیفری در نظام حقوقی، کافی نبوده و ضروری است برای این نهادها همانند بسیاری از کشورها حق حضور به عنوان شاکی قائل گردید

ناآگاهی و از همه مهمتر عدم آموزش کافی در زمینه محیط زیست یکی از مسائل و مشکلات دیگر در حوزه محیط زیستی است متأسفانه در سیستم آموزش ما از مدرسه تا دانشگاه در حوزه آموزش مسائل محیط زیستی مشکلاتی است. بنابراین لازم است در این زمینه نهاد های مختلف (صدا و سیما، مدارس، دانشگاه ها و...) کاستی ها و کمبودها موجود را با همکاری سایر ارگان ها مربوط رفع کنند. در دانشکده های حقوق در ایران تنها دو واحد آن هم به صورت اختیاری، درس حقوق محیط زیست ارائه می شود که این خود باعث می شود تعداد کثیری از این فارغ التحصیلان که وارد شغل قضاوت می شوند همچنان بیگانه با موضوع باشند. ضروری است که در مورد رشته های مرتبط با محیط زیست، حقوق محیط زیست در سیستم آموزشی دانشگاه ها ارائه شود که این خود در آگاهی بخش مسائل محیط زیستی و حفاظت و حمایت از محیط زیست و جلوگیری از تخریب محیط زیست موثر است

۶- پیشنهادها

۱- بروز رسانی قوانین و ملغی کردن قوانین کهنه (در زمینه تعیین میزان مجازات های نقدی بر اساس ماده ۲۸ قانون مجازات اسلامی، هم چنین با توجه به وضعیت اقتصادی کشور و نوسان های ارزش پول رایج کشور هم چنین وصف بازدارندگی و تاثیر گذاری مجازات ها، سه سال مذکور در ماده ۲۸ به یک سال تقلیل پیدا کند.)

۲- باتدوین یک قانون کلی که در برگیرنده موارد و انواع گوناگون

محیط‌زیست و توسعه پایدار مقاصد گردشگری. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)، ۱۱(۴)، ۵۹-۸۷.

[۵] فریادی، مسعود. (۱۳۹۸). انتخاب ابزارهای مقررات‌گذاری برای حفاظت محیط‌زیست. مجلس و راهبرد، ۲۶(۹۸)، ۱۱۹-۱۴۶.

[۶] فریادی، مسعود. (۱۴۰۲). کاهش تولید پسماند در حقوق محیط‌زیست ایران. مطالعات حقوقی (علوم اجتماعی و انسانی شیراز)، ۱۱(۱)، ۲۶۳-۲۹۶.

[۷] شیرازیان، شیرین، و شهپری، محمد. (۱۴۰۰). نقش ضمانت‌های حقوقی و کیفری در حمایت از فضای سبز خصوصی/شهری. علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۲۳(۱) (پیاپی ۱۰۴)، ۱۱۵-۱۲۸.

[۸] صدیقی خویدک، زهرا، و نخعی، پروانه. (۱۳۹۹). قوانین راجع به محیط‌زیست و مسئولیت ناشی از تخریب محیط‌زیست در ایران. فصلنامه مطالعات حقوق، دوره جدید، شماره ۱۹۱، ۱۲-۲۰۴.

[۹] Daintith, Terence (۱۹۹۴). "The Techniques of Government", in Jeffery Jowell and Dawn Oliver (eds): *The Changing Constitution*, ۳rd ed., UK: Oxford University Press

[۱۰] Zhao, Xin & Tao, Weiliang & Ma, Xiaowei & Wang, Chen & Mentel, Grzegorz. (۲۰۲۳). Exploring the role of environmental regulation on energy security: Contextual findings for sustainable development in Chinese Provinces. *Gondwana Research*. ۱۱۶. ۱۰,۱۰۱۶/j.gr.۲۰۲۲,۱۲,۰۱۷

[۱۱] Segato, Lorenzo & Mattioli, Walter & Capello, Nicola. (۲۰۲۰). *Water Crimes Within Environmental Crimes*. ۱۰,۱۰۰۷/۹۷۸-۳-۰۳۰-۴۴۷۹۸-۴_۳.

[۱۲] Source: [http://\(EPI\).yale.edu/reports](http://(EPI).yale.edu/reports)

در زمینه‌های گوناگون مخصوصاً در زمینه‌هایی که خلاء بیشتری وجود دارد، تدوین و تصویب گردد.

۱۲- با توجه به این که هنوز حق بر محیط‌زیست، در باور سیستم قضایی، درونی نشده است فلذا برگزاری برنامه‌های آموزشی جهت آشنایی قضات و ضابطین با مسائل محیط‌زیست باید مورد توجه قرار گیرد.

۱۳- تدوین قوانین سختگیرانه تر و در مرحله بعد نظارت مدبرانه بر اجرای آن قوانین برخورد با خاطیان و سوءاستفاده‌کنندگان در حیطه محیط‌زیست و منابع طبیعی.

۱۴- بلحاظ آشنایی و شناخت تدابیر حفاظت فیزیکی اعم کنترل ورودی و خروجی‌ها و علامت‌دار نمودن اراضی و تبیین تأثیرات آن، نیز تدابیر حفاظت الکترونیکی و ماهواره‌ای، قانونمند نمودن این روش‌ها حداقل در قالب بخشنامه‌ها یا دستورالعمل‌ها باعث تقویت اثربخش این تدابیر خواهد شد

۷-مراجع

[۱] سلیمانی، الهه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ۱۴۰۰.

[۲] جهانگرد، اسفندیار. محیط‌زیست و برنامه‌های توسعه در ایران. *فصلنامه اقتصاد محیط‌زیست و منابع طبیعی*: (۲)، ۱۳۹۷، ۱۰۵-۱۴۲. doi: ۱۰,۲۲۰۵۴/enr.۲۰۱۶,۸۴۰۹

[۳] خوش‌منش، بهنوش، سفلائی، الهام، تحلیلی بر عملکرد قوانین زیست‌محیطی در ایران، سایت سازمان محیط‌زیست (www.doe.ir)

[۴] خان‌پور، لیل، رحیمی، محمدمهدی، و پیوندی، رضا. (۱۳۹۸). تحلیل و بررسی نقش قوانین کیفری ایران در حفاظت از

An analysis on the necessity of developing laws and regulations to prevent environmental destruction in Iran

Babak shekari^۱, Ali jozi^{*۲}, Sahar Rezaian^۳

Professor, Department of Environment, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran

Abstract

Addressing the issue of protecting the environment, considering the speed of destruction and threats against its valuable resources, is one of the priorities investigated in the field of environmental law. It is analytical. The purpose of this research is to investigate and provide a solution for a legal and social problem, namely the need to develop laws and regulations to prevent environmental destruction, by stating the disadvantages and gaps in this field. In order to enrich the research by preparing a researcher-made questionnaire, the opinion of experts in the field of preventive laws and regulations and legal guarantees necessary to prevent the destruction of the environment has also been mixed. And the lack of up-to-date laws, the lack of a complete and comprehensive law, the lack of full use of the capacities of non-governmental organizations, the lack of criminalization of some behaviors, etc. do not have the necessary deterrent to prevent the destruction of the environment, so it seems necessary. Abolishing old and inefficient laws, matching punishments with crimes, making proceedings more specialized, making full use of the capacities of non-governmental organizations, using modern tools such as quadcopters to monitor the field of natural resources, using punishments instead of imprisonment in Light crimes should be considered by the legislator. Also, it is necessary to make the laws comprehensive and complete, which will lead to the creation of a coordinated and unified criminal justice policy among the various jurisdictions.

Keywords: environment, destruction, development, criminal and non-criminal prevention, deterrence of laws and regulations